

NORGES HØYESTERETT

Den 23. mai 2012 avsa Høyesterett dom i

HR-2012-01089-A, (sak nr. 2011/1906), sivil sak, anke over dom,

HelgelandsKraft AS (advokat Johan Fr. Remmen)

Energi Norge (partshjelper) (advokat Aksel S. Tannum – til prøve)

mot

Statskog SF (advokat Frode A. Innjord)

S T E M M E G I V N I N G :

- (1) Dommer **Bull**: Saken gjelder fallrettighetene i vassdrag som dels er skapt, dels har fått økt vannføring, som følge av overføring av vann fra et annet vassdrag. Spørsmålet er om fallrettighetene tilkommer grunneieren eller den som sørget for overføringen.
- (2) Holmvassdraget i Rana kommune ble utbygget tidlig på 1970-tallet etter at tillatelse til erverv, regulering og overføring ble gitt i 1969. Det var Helgeland Kraftlag A/L – nå HelgelandsKraft AS – som stod for utbyggingen. Sjona kraftverk, som stod ferdig i slutten av 1973, utnytter fallet i Holmvassdraget fra Holmvatn, som etter oppdemming til kote 275 også omfatter det tidligere Nedre Fagervollvatn, og ned til Sjonbotn i Sørfjorden.
- (3) I forbindelse med utbyggingen ble det også foretatt visse reguleringer lenger opp for å sikre vanntilførselen. For det første ble avløpet fra et navnløst vann, fortsatt omtalt som "759-vatn" selv om den riktige kotehøyden senere har vist seg å være 763,5, overført til Nedre Fagervollvatn/Holmvatn via Øvre Fagervollvatn og enkelte småvann med tilknytning til dette vannet. 759-vatn hadde tidligere hatt naturlig avløp i en annen retning,

til Helgåvassdraget. Vannet ledes nå i en overføringstunnel fra 759-vatn og ned til om lag kote 650. Deretter løper vannet i dagen i en naturlig senkning i terrenget ned til Øvre Fagervollvatn som ligger omtrent på kote 400. I denne senkningen er det skapt en elv som tidligere ikke fantes. I det vassdraget som allerede eksisterte fra Øvre Fagervollvatn ned til Nedre Fagervollvatn, bidrar det overførte vannet til større vannføring enn tidligere.

- (4) For det annet ble Trolldalsvatn, som tidligere hadde hatt avrenning til Trolldalsvassdraget med utløp i Langvatnet, overført til Nedre Fagervollvatn/Holmvatn. Som for 759-vatn skjedde overføringen først i tunnel og så i dagen. I det nye fallet som dermed oppstod ned mot det oppdemmede Holmvatn, er det på slutten av 1980-tallet bygget et nytt kraftverk, Fagervollan I. Her utnyttes i tillegg vann fra Isvatn, et vann som også tidligere hadde avrenning til Nedre Fagervollvatn.
- (5) I forbindelse med utbyggingen på begynnelsen av 1970-tallet ble det avholdt skjønn i 1972. Dette kommer jeg nærmere tilbake til. Overskjønnet i 1975 er uten betydning for vår sak.
- (6) I det fallet som er oppstått fra 759-vatn og ned til Holmvatn, er det nå planlagt to nye utbygginger. Nederst skal Fagervollan II utnytte fallet fra "vatn 382" tilknyttet Øvre Fagervollvatn i retning Holmvatn, ned til et nytt kraftverk på kote 280. Her skal det altså dels benyttes vann som kommer fra det overførte 759-vatn, dels vann som stammer fra Øvre Fagervollvatn og tilknyttede vann. Øverst skal Fagervollan III utnytte fallet fra 759-vatn og ned til om lag kote 400. Det er følgelig bare vann fra 759-vatn som skal utnyttes her. Vannet skal ledes frem til kraftverket i en ny tunnel som bygges fra den eksisterende overføringstunnelen. Det elveløpet som oppstod mellom utløpet av overføringstunnelen på kote 650 og ned til Øvre Fagervollvatn, vil dermed bli tørrlagt.
- (7) Tvisten gjelder eierskap til fallrettighetene som utnyttes til Fagervollan II og III. For Fagervollan II, som utnytter vann både fra 759-vatn og Øvre Fagervollan-området, gjelder tvisten bare fallrettighetene for de overførte vannmengdene. For Fagervollan III gjelder tvisten bare fallrettighetene der vannmassene nå løper i dagen mellom kote 650 og kote 400. Det er ikke bestridt at Statskog SF eier grunnen i det aktuelle området, men HelgelandsKraft AS mener at fallrettighetene tilhører dem. Det vises i denne forbindelse til vannressursloven § 13 første ledd, der det fremgår at vassdrag kan tilhøre andre enn eieren av den grunnen det dekker når dette følger av "særlige rettsforhold".
- (8) HelgelandsKraft AS og Statskog SF – heretter henholdsvis HelgelandsKraft og Statskog – inngikk i desember 2009 en avtale om behandlingen av tvisten. Det heter her at dersom man ikke har kommet til en minnelig løsning innen februar 2010, kan hver av partene bringe tvisten om fallrettighetene inn for domstolene. Forhandlinger om vederlag skal utstå til denne tvisten er avgjort.
- (9) Ettersom det ikke ble oppnådd enighet om fallrettighetene, brakte HelgelandsKraft 5. juli 2010 saken inn for Rana tingrett. Rana tingrett avsa 10. januar 2011 dom med slik domsslutning:

- "1. Fallrettighetene på strekningen fra utløpet av overføringstunnelen fra 759-vatnet og til Nedre Fagervollvatn tilhører Statskog SF.**
- 2. Partene bærer sine egne sakskostnader."**

- (10) HelgelandsKraft anket til lagmannsretten. Hålogaland lagmannsrett avsa 5. september 2011 dom med slik domsslutning:
- "1. Anken forkastes.**
 - 2. Helgelandskraft AS dømmes til å betale kr 281 312,50 til Statskog SF som erstatning for sakskostnader for lagmannsretten. Oppfyllelsesfristen er to uker fra forkynnelse av dommen.**
 - 3. Helgelandskraft AS dømmes til å betale kr 253 892,80 til Statskog SF som erstatning for sakskostnader for tingretten. Oppfyllelsesfristen er to uker fra forkynnelse av dommen."**
- (11) HelgelandsKraft har anket til Høyesterett over rettsanvendelsen. Energi Norge, en interesseorganisasjon for selskaper som produserer, transporterer og selger energi, har erklært partshjelp etter tvisteloven § 15-7 til støtte for HelgelandsKraft.
- (12) Den ankende part – *HelgelandsKraft AS* – har i korte trekk anført:
- (13) Når vannressursloven § 13 bestemmer at vassdrag tilhører eieren av den grunn det dekker om ikke annet følger av særlige rettsforhold, må dette forstås slik at loven oppstiller to likestilte hovedalternativer for eierskap. Uttrykket "særlige rettsforhold" innebærer videre at det ikke er nødvendig å påvise en særskilt ervervsdisposisjon overfor grunneieren – den vide formuleringen åpner tvert om for en helhetsvurdering av situasjonen, der så vel konkrete forhold som mer generelle hensyn kan inngå.
- (14) Ettersom det her dreier seg om et kunstig skapt vassdrag, befinner vi oss i utkanten av bestemmelsens anvendelsesområde. I dette ytterområdet skal det mindre til enn ellers for å konstatere et "særlig rettsforhold".
- (15) Ved den helhetsvurderingen som må foretas i dette tilfellet, er det av sentral betydning at den aktuelle ressursen er skapt gjennom HelgelandsKrafts investeringer i reguleringsanlegg for overføring av vann fra Helgåvassdraget til Holmvassdraget, med tilhørende erstatning til rettighetshaverne i Helgåvassdraget for overføring av vannet – en erstatning som er beregnet på grunnlag av utnyttelsen av vannet i Holmvassdraget. Når det således allerede er betalt for utnyttelsesmuligheten, er det unaturlig å skulle betale en gang til – denne gang til grunneieren i vassdraget som vannet er overført til.
- (16) Statskog har som grunneier ikke bidratt til å skape ressursen, og utnyttelsen av det overførte vannet i Fagervollan II og III betyr bare at Statskog stilles i den situasjonen som eksisterte før reguleringen. Statskog har heller ikke disponert over ressursen eller innrettet seg i tillit til at foretaket kunne utnytte den.
- (17) Det er heller ikke skapt noen berettiget forventning om at Statskog skulle kunne utnytte det nye fallet som ble skapt. Tvert om inneholder søknaden om konsesjon til Sjona-utbyggingen en påpekning av den utnyttingsmuligheten som ble skapt ved reguleringen av 759-vatn, uten at Direktoratet for statens skoger, som den gang representerte statens grunneierinteresser, krevde erstatning.
- (18) Det var heller ingen oppfatning, verken ved Sjona-utbyggingen eller ved utbyggingen av Fagervollan I, at overføringen av vann fra Trolldalsvassdraget til Holmvassdraget gjorde staten som grunneier til eier av det nyskapte vannfallet fra utløpet av overføringstunnelen

fra Trollvatn og videre ned til Nedre Fagervollvatn/Holmvatn. Dette står i motsetning til hvordan staten opptrådte som grunneier i det allerede eksisterende vassdraget fra Isvatn ned til Nedre Fagervollvatn, der man krevde erstatning basert på utbygging av det fremtidige Fagervollan I.

- (19) Endelig er det vist til at Gulating lagmannsrett i Berså-saken – LG-2007-146016 – ut fra samme type helhetsvurdering som anføres her, kom til at fallrettighetene i et nyskapt fall tilkom den som gjennom regulering hadde skapt den nye ressursen, ikke grunneier. Anken over overskjønnet ble nektet fremmet. HelgelandsKraft AS har nedlagt slik påstand:
- "1. **Retten til å utnytte fall fra det overførte 759-vatnet til kraftproduksjon i Fagervollan II og III tilligger HelgelandsKraft AS.**
 2. **HelgelandsKraft AS tilkjennes saksomkostninger for tingretten, lagmannsretten og Høyesterett."**
- (20) Partshjelperen – *Energi Norge* – har også tatt utgangspunkt i at det må kunne bero på en helhetsvurdering av så vel generelle hensyn som konkrete omstendigheter i saken, hvorvidt det er skapt et "særlig rettsforhold" som innebærer at fallrettighetene tilkommer den som gjennom sin innsats har skapt en ny utnyttelsesmulighet, ikke grunneieren. Partshjelperen har – i korte trekk – særlig pekt på følgende i så måte:
- (21) Det er naturlig å se en utbygging som innebærer at det overførte vannet legges i rør, og dermed for så vidt stiller grunneier i samme posisjon som han var før overføringen, som en parallell til stans i overføringen. Det dreier seg altså snarere om hvem som har rett til å fjerne det overførte vannet, enn om hvem som har rett til å utnytte det så lenge det fortsatt strømmer i det eksisterende vassdraget. Overfor staten som grunneier gikk ekspropriasjonsinngrepet i forbindelse med reguleringen av 759-vatn bare ut på å tåle den regulerte vannføringen. Følgelig har Statskog ikke noe rettskrav overfor HelgelandsKraft som regulant på at overføringen av vann fra 759-vatn skal fortsette.
- (22) Dette synspunktet har for det første støtte i vassdragsreguleringsloven § 9 nr. 5 og 6, der det fremgår at falleiere som har fått økt vannføring gjennom en regulering lenger opp i vassdraget, ikke kan utnytte økningen i driftsvann uten å bli medeier i reguleringen, med tilhørende plikt til å erstatte regulanten en forholdsmessig del av utgiftene til reguleringen. Av dette kan man utlede at tilført vann som ikke er utnyttet, ikke gir noen erstatningsrettslig vernet posisjon. Statskog har ikke gått inn som medeier i reguleringsanlegget for 759-vatn.
- (23) For det annet har synspunktet støtte i vassdragsreguleringsloven § 21 nr. 5 om at den som eier et reguleringsanlegg, bare plikter å yte erstatning til grunneiere og rettighetshavere for den skade anlegget medfører, ikke for den fordel som det måtte gi. At en bortfalt fordel ikke erstattes, er et allment prinsipp som også følger av ervervslova § 27 ved nedleggelse av innretninger som er oppført som følge av ekspropriasjon. Også i nærværende sak er det i realiteten tale om å fjerne ekspropriasjonsinngrepet.
- (24) Enkelte konkrete uttalelser som falt i forbindelse med konsesjonsbehandlingen i 1969, se blant annet St.prp. nr. 99 (1968–69) side 14 og 20, om at behandlingen den gang ikke omfattet ervervskonsesjon for de overførte vassdragene, kan ikke tas til inntekt for at fallrettighetene ikke tilkommer regulanten. Uttalelsene er for det første uklare med

hensyn til hvilke vassdrag det vises til – vassdragene det overføres fra eller vassdragene det overføres til. For det annet er uttalelsene uansett uttrykk for et feilaktig syn på konsesjonsreglene.

(25) Energi Norge har nedlagt slik påstand:

"1. Energi Norge tilkjennes sakens omkostninger for Høyesterett."

(26) Ankemotparten – *Statskog SF* – har i korte trekk anført:

(27) Det foreligger ikke grunnlag for å gjøre unntak fra lovens utgangspunkt om at et vassdrag tilhører eieren av den grunn vannet renner over, jf. vannressursloven § 13. Eierskapet omfatter også de økte utnyttelsesmuligheter som økt vannføring på grunn av overføring fra andre vassdrag medfører. Endog kunstige vannløp og vannmagasiner omfattes av lovens vassdragsbegrep, jf. vannressursloven § 2 annet ledd bokstav a og b. I denne saken dreier det seg for øvrig ikke om et kunstig vannløp i lovens forstand. Det er uansett ikke grunnlag for å hevde at kunstige vannløp er i ytterområdet for loven.

(28) Forbeholdet for at annet kan følge av "særlige rettsforhold", er en ren henvisning til mulige rettsgrunnlag utenfor vannressursloven selv. Det er imidlertid ikke et prinsipp i så måte at den som gjennom regulering har stått for overføringen av vannet, dermed også blir innehaver av retten til å utnytte det overførte vannet. De generelle hensyn som den ankende part påberoper seg som ledd i en helhetsvurdering, er i realiteten forskjellige forsøk på å etablere et slikt prinsipp, og må derfor avvises allerede av den grunn.

(29) Tvert om bygger norsk rett på at retten til å utnytte det overførte vannet tilkommer den som allerede har fallrettighetene på den aktuelle strekningen. Vassdragsreguleringsloven § 9 nr. 5 og 6 er et utslag av dette prinsippet, ettersom bestemmelsen bare gir regulanten rett til forholdsmessig erstatning for sine utgifter til reguleringen fra de falleiere som vil utnytte den økte vannføringen, ikke en rett til å få erstattet den ytterligere verdiøkningen som den økte vannføringen måtte medføre. I den grad det overførte vannet allerede har utløst erstatning til falleierne i det vassdraget som har mistet vann, inngår denne erstatningen i de utgiftene som falleierne må betale sin forholdsmessige del av til regulanten. Bestemmelsen medfører dermed at det ikke er noen fare for at regulanten må "betale to ganger" dersom regulanten selv står for utbyggingen og må yte vederlag til falleieren for dette.

(30) Synspunktet om at regulantens utbygging må likestilles med stans i overføringen, noe falleieren ikke kan motsette seg overfor regulanten, kan ikke føre frem. Her er det tale om å utbygge fallet over Statskogs eiendom. Dermed er det riktige spørsmålet hvem som har utbyggingsretten, ikke hvem som har reguleringsretten. For øvrig er det ikke slik at en verdiøkning som skyldes tiltak som eieren ikke har et rettskrav på å få opprettholdt, ikke tilkommer eieren. Blant annet ville ekspropriasjonserstatningslova § 5 tredje ledd om at det ved ekspropriasjonserstatning skal gjøres fradrag for verdiendringer som skyldes ekspropriasjonstiltaket eller investeringer og virksomhet i direkte tilknytning til tiltaket, i praksis ha vært overflødig om det var slik.

(31) Ved utbyggingstillatelsen i 1969 ble det konkret bare gitt tillatelse til erverv av fallrettigheter i Holmelva og til overføring fra Trolldalsvatn og 759-vatn, og det var bare utbyggingen av Sjona kraftverk i Holmelva som var omfattet av planen. Grunneieren har

da beholdt de utnyttingsmuligheter som ikke kommer i strid med utbyggingen av Sjona kraftverk, og det gjør utbyggingen av Fagervollan II og III ikke. At erstatningsberegningen til rettighetshaverne i Helgåvassdraget ble basert på verdien av det overførte vannet ved utbyggingen av Holmelva, er irrelevant for spørsmålet om eiendomsretten til fallet ned til det oppdemmede Holmvatn.

- (32) Den erstatningen for fremtidig utbygging av Fagervollan I som ble gitt ved skjønnet i 1972, var basert på en gjensidig forståelse mellom partene om å gjøre dette allerede da. Den sier intet om partenes forståelse av rettighetsforholdene ved overføringen av vann fra 759-vatn. Det kan heller ikke utledes noe av at konsesjonssøknaden også redegjorde for fremtidige utbyggingsmuligheter i det nye vannløpet fra 759-vatn ned til Holmvatn. Etter vassdragsreguleringsloven § 5 bokstav e skal en søknad alltid inneholde en fullstendig oppgave over nyttbare fallhøyder i vassdraget, uavhengig av om de påtenkes utnyttet eller ikke. Dette skaper ingen oppfordring for grunneier til å ta opp vederlagskravet, og følgelig ingen forventning hos regulanten om at kravet er frafalt når det ikke fremmes.
- (33) Saksforholdet i Berså-saken var annerledes enn i nærværende sak. Lagmannsretten så den nye utbyggingen som en fullføring av det opprinnelige prosjektet, og det forelå erklæringer fra grunneierne som ikke har paralleller i saken her. I den grad lagmannsrettens overskjønn kan ses som uttrykk for en lignende helhetsvurdering som den HelgelandsKraft gjør seg til talsmann for i denne saken, bygger dommen uansett på uriktig rettsanvendelse.
- (34) Statskog SF har nedlagt slik påstand:
- "1. Anken forkastes.**
 - 2. Statskog SF tilkjennes sakskostnader for Høyesterett."**
- (35) *Jeg er kommet til at anken må forkastes.*
- (36) Det heter i vannressursloven § 13 første ledd første punktum at "[v]assdrag tilhører eieren av den grunn det dekker, hvis ikke annet følger av særlige rettsforhold". Denne "hovedregelen om grunneierens rådighet", for å benytte formuleringen i overskriften til § 13, går tilbake til vassdragsloven 1887, da det ble lagt til grunn at dette var i overensstemmelse med tidligere oppfatning.
- (37) Det er videre klart at også kunstige vannløp med årssikker vannføring er "vassdrag" i lovens forstand, med mindre det dreier seg om ledninger eller tunneler, jf. vannressursloven § 2 annet ledd bokstav a. Også tidligere ble kunstige vassdrag ansett å tilhøre eieren av den grunnen de rant over, jf. NOU 1994: 12 Lov om vassdrag og grunnvann, side 103. På bakgrunn av eksempler nevnt i forarbeidene til vannressursloven, Ot.prp. nr. 39 (1998–99) side 322, har Statskog anført at § 2 annet ledd bokstav a bare tar sikte på kanaler og utgravde grøfter, mens det vassdraget vi her står overfor fra utløpet av overføringstunnelen fra 759-vatn og ned til Øvre Fagervollvatn, må regnes som et "naturlig" vassdrag ettersom vannet her renner i en ubearbeidet senkning i terrenget. Dette er det ikke nødvendig å ta standpunkt til. Det er klart at vannressursloven § 13 uansett kommer til anvendelse.

- (38) På den annen side er vannet som substans eierløst, jf. Rt. 1922 side 489, på side 490–491. Eiendomsretten til vassdrag er for så vidt bare en rett til å utnytte, og hindre andre i å utnytte, vannet på dets ferd over grunnen.
- (39) Det følger imidlertid av henvisningen i § 13 til "særlige rettsforhold" at retten til vassdrag helt eller delvis kan tilhøre en annen enn grunneieren. Også dette er i overensstemmelse med gammel rettstradisjon. Jeg finner ikke holdepunkter for at vannressurslovens § 13 her kan leses som annet enn en henvisning til de rettsgrunnlag som rettsordenen for øvrig anerkjenner, som avtale, hevd, alders tids bruk eller ekspropriasjon, for å nevne noen nærliggende eksempler.
- (40) På den annen side kan nok de kompliserte og uklare rettighetsforhold som særlig kan eksistere i utmark, sette sitt preg på vurderingen av om retten til å utnytte vassdraget er skilt fra eiendomsretten til grunnen. Også forutgående regulerings- og utbyggingstiltak i vassdraget kan være relevante ved denne vurderingen – når vann overføres, kan det være nærliggende samtidig å regulere retten til å utnytte vannet og tilliggende grunn i tråd med formålet for tiltaket. Dette er imidlertid noe annet enn et generelt prinsipp om at det i vassdragsbegrepets "ytterområde" – om det nå er her vi er – gjelder en lavere terskel for å anse et særskilt rettsforhold som etablert. Et slikt prinsipp kan jeg ikke se noe grunnlag for.
- (41) Ved den nærmere vurdering av om fallrettighetene i dette tilfellet tilkommer HelgelandsKraft som følge av reguleringen av 759-vatn, har HelgelandsKraft som nevnt vist til flere momenter som alle kan sies å være utslag av et grunnleggende "investeringsargument": Det er takket være HelgelandsKrafts investeringer at det er skapt et nytt vassdrag ovenfor Øvre Fagervollvatn, og at vassdraget mellom Øvre og Nedre Fagervollvatn har fått økt vannføring. Da må HelgelandsKraft også ha rett til å nyte fruktene av dette, fremfor å måtte "betale nok en gang" for den utnyttelsesmuligheten som er skapt, denne gang til Statskog.
- (42) Slik jeg ser det, er det imidlertid lite treffende å si at HelgelandsKraft her risikerer å måtte betale to ganger for det samme. Det følger av vassdragsreguleringsloven § 9 nr. 6 at en falleier som nyter godt av økt vannføring på grunn av andre falleieres regulering, ikke har rett til å utnytte den økte vannføringen uten å bli medeier i reguleringsanlegget. Videre følger det av § 9 nr. 5 at for å bli medeier, må falleieren erlegge en forholdsmessig del av omkostningene ved reguleringsanlegget.
- (43) I de omkostningene som regulanten har krav på å få refundert, må inngå utgiftene til å betale erstatning til grunneierne i det vassdraget som vann er blitt overført fra. HelgelandsKraft har i denne forbindelse fremhevet at denne erstatningen ble fastsatt som en "fallerstatning" for hele vannstrengen i Helgåvassdraget fra 759-vatn og ned til fjorden, og at den ble beregnet ut fra den verdi vannet ville ha ved utbyggingen av Holmvassdraget, ikke ved utbygging i Helgåvassdraget. Implikasjonen av dette skulle være at det da allerede er betalt "fallerstatning" for fallet fra 759-vatn. Poenget her må imidlertid være at det ikke dermed er betalt for de fallrettighetene som skal utnyttes i Fagervollan II og III, bare for den utnyttelsesmuligheten som ved reguleringen gikk tapt for falleierne i Helgåvassdraget. At erstatningen så ble beregnet på grunnlag av en forutsetning om at den beste måten å utnytte det overførte vannet på for falleierne i Helgåvassdraget, ikke var i eget vassdrag men ved å ta det inn i Sjona kraftverk, endrer ikke på dette.

- (44) Dermed er spørsmålet ikke om regulanten må betale to ganger for det samme, men om det er regulanten eller grunneieren som har krav på den eventuelle merverdien som er skapt ved reguleringen, altså verdien ut over de omkostningene som skal trekkes fra etter prinsippene i vassdragsreguleringsloven § 9 nr. 5 og 6.
- (45) En tilsvarende bestemmelse som den vi finner i vassdragsreguleringsloven § 9 nr. 5 og 6, fantes allerede i vassdragsreguleringsloven 1911 § 10. I forarbeidene til denne loven – Indstilling fra den av Justisdepartementet under 14de oktober 1907 nedsatte komité til utarbeidelse av forslag til lovregler angaaende vassdragsreguleringer – står det følgende om rettighetsforholdene på side 14:
- "Ved en vassdragsregulering tilføres de nedenfor i vassdraget beliggende vandfall forøket kraft. Der skapes nye værdier, som, naar reguleringen overhodet er berettiget, i regelen i betydelig grad overstiger de utgifter, som reguleringsforetagendet medfører.**
- Det spørsmål opstaar derfor: Hvem er berettiget til at nyde fordelene av disse nyskappede værdier? Efter nugældende vassdragslov har disse tilfaldt helt og udelt vandfaldseierne, selv i de tilfælde, hvori der utkræves kongelig resolution (§ 25)."**
- (46) Det var nettopp denne urimeligheten som skulle avverges ved de refusjonsreglene vi nå finner i vassdragsreguleringsloven § 9 nr. 5 og 6.
- (47) Uttalelsen som er sitert ovenfor, er nok først og fremst skrevet med henblikk på det som er den vanligste situasjonen, nemlig at deler av et allerede eksisterende vassdrag får økt vannføring på grunn av reguleringer lenger opp i vassdraget. Men jeg kan ikke finne holdepunkter for å ekskludere det som her er situasjonen fra utløpet av overføringstunnelen fra 759-vatn og ned til Øvre Fagervollvatn, nemlig at vassdraget er skapt gjennom reguleringen. Daniel Rogstad i Falkanger/Haagensen (red.), Vassdrags- og energirett side 142 likestiller de to situasjonene. Dette stemmer etter mitt syn også best med det prinsipielle utgangspunkt om at eiendomsretten til vassdrag ikke gjelder vannet som sådant, men retten til de utnyttelsesmulighetene som skapes ved at det strømmer over grunnen.
- (48) Selv om dagens vassdragsreguleringslov er en annen enn den siterte forarbeidsuttalelsen knytter seg til, er det ikke senere tatt avstand fra utgangspunktet om falleierens rett til å nyttiggjøre seg verdien av den økte vannføringen. Men etter innføringen av refusjonsreglene som finnes i § 9 nr. 5 og 6 i dagens lov, er altså denne verdien avgrenset til merverdien ut over en forholdsmessig andel av reguleringsomkostningene.
- (49) Det heter riktignok i ekspropriasjonserstatningslova § 5 tredje ledd at det ved vederlagsfastsettelsen ikke skal tas hensyn til verdiendringer som skyldes ekspropriasjonstiltaket eller investeringer eller virksomhet som har direkte sammenheng med ekspropriasjonstiltaket. Etter § 5 fjerde ledd skal det heller ikke tas hensyn til verdiendringer som skyldes andre investeringer som eksproprianten har gjennomført de ti siste årene før hovedforhandling i underskjønnet. Imidlertid viser vel disse uttrykkelige lovbestemmelsene, på samme måte som vassdragsreguleringsloven § 9 nr. 5 og 6, at det ulovfestede utgangspunktet er et annet: Dette er verdier på grunneierens hånd, selv om de altså ikke nyter vern etter Grunnloven § 105. Hvis dette ikke var verdier som i utgangspunktet tilkom grunneieren, ville jo bestemmelsene være overflødige.

- (50) Det følger av disse forutsetningene at det dermed også må aksepteres at grunneieren blir rettighetshaver til utnyttelsesmuligheter han selv ikke har ytet noen innsats for å skape, og uten hensyn til om han selv har disponert over dem eller innrettet seg i tillit til å kunne gjøre det.
- (51) For ordens skyld nevner jeg at partene for Høyesterett har signalisert at de er uenige om § 5 tredje ledd vil komme til anvendelse ved fastsettelsen av vederlag for fallrettighetene i dette tilfellet. Som nevnt er vederlagsfastsettelsen holdt utenfor saken.
- (52) Særlig partshjelperen har imidlertid fremhevet at det ikke egentlig er tale om retten til å utnytte det nye fallet ned til Øvre Fagervollvatn og den økte vannføringen videre ned til det oppdemmede Holmvatn, men om hvem som har rett til å stanse overføringen av vann fra 759-vatn – og det er HelgelandsKraft, ikke Statskog.
- (53) Det er nok så at Statskog ikke har noe privatrettslig krav overfor HelgelandsKraft på at overføringen av vann fra Helgåvassdraget skal opprettholdes – de offentligrettslige vilkår for nedlegging i vassdragsreguleringsloven § 21 nr. 2 går jeg ikke inn på. Det er også slik at dersom et reguleringsanlegg nedlegges, er tap av fordeler som reguleringsanlegget førte med seg, ifølge vassdragsreguleringsloven § 21 nr. 5 ikke erstatningsrettslig vernet med mindre det tidligere er betalt for dem. Denne bestemmelsen gjenspeiler prinsippet i oreigningslova § 27 om tap av fordeler ved nedleggelse av ekspropriasjonstiltak. Jeg kan imidlertid ikke se at dette har noen overføringsverdi til den situasjonen vi her står overfor. Som Statskog har pekt på, dreier det seg ikke om fjerning av reguleringstiltaket, men – snarere tvert imot – om å utnytte en mulighet til kraftproduksjon som forsvinner dersom reguleringstiltaket nedlegges. At det i den forbindelse blir bygget nye tunneler slik at det overførte vannet forsvinner fra overflaten, kan ikke bety at vassdraget "forsvinner" som formuesgode for eieren. Dette er jo normalsituasjonen ved kraftutbygging i vassdrag.
- (54) Jeg kan altså ikke se at de mer generelle og prinsipielle synspunktene som HelgelandsKraft har fremført for at de aktuelle fallrettighetene tilligger selskapet, kan føre frem. Jeg går så over til å behandle de konkrete forhold i tilknytning til utbyggingen av Sjona og Fagervollan I.
- (55) Søknaden fra Helgeland Kraftlag A/L som lå til grunn for den tillatelse til erverv, regulering og overføring som ble gitt i 1969 i forbindelse med Sjona-utbyggingen, gjaldt erverv av fallrettigheter i Holmelva og tillatelse til overføring av Trollvatn og 759-vatn. Fallrettigheter ovenfor Nedre Fagervollvatn/Holmvatn i tilknytning til overføringene er ikke nevnt i søknaden. Utbyggingsplanen er også avgrenset til å utnytte fallhøyden mellom Holmvatn og Sørfjorden. Man kan altså ikke av dette utlede noe om at også fallet mellom 759-vatn og Holmvatn/Nedre Fagervollvatn skulle utnyttes.
- (56) Derimot nevner søknaden under overskriften "Andre utbyggingsmuligheter" at fallhøyden mellom Isvatn og Trolldalsvatn og Holmvatn "kan utnyttes i felles kraftstasjon" – altså det som ble Fagervollan I. Det heter videre at det er "mulig å utnytte fallhøyden fra vatn kote 759 til Øvre Fagervollvatn med en energiproduksjon på ca. 18 mill. kWh. Tappetunnelen fra vatn kote 759 vil tjene som driftstunnel, men må i så fall forsynes med lukeanordning." Dette må imidlertid ses på bakgrunn av vassdragsreguleringsloven § 5 bokstav e om at konsesjonssøknaden skal inneholde en fullstendig oppgave over nyttbare fallhøyder i vassdraget sammen med oppgave over vannføringsforholdene. Denne omtalen gjør ikke disse fallene til en del av planen. I St.prp. nr. 99 (1968–69) om tillatelse

for Helgeland Kraftlag A/L til erverv, regulering og overføring av Holmvassdraget m.v. heter det da også på side 20 om disse fallene at "[d]e fall som kan utbygges her omfattes ikke av søknaden om ervervskonsesjon". Tilsvarende uttalelser finnes på side 14. Partshjelperen, Energi Norge, har fremhevet at disse uttalelsene er uklare og basert på en feilaktig forståelse av konsesjonsregelverket. Det finner jeg det ikke nødvendig å gå inn på. Uttalelsene viser i alle fall at disse utbyggingsmulighetene lå utenfor det man tok standpunkt til. Stortingets samtykke var også avgrenset til Sjona kraftverk.

(57) I skjønnsforutsetningene som lå til grunn for skjønnen i 1972, følges dette opp ved at det i § 1 pkt. b og § 2 nr. 1 og 2 heter:

"b. Overføringer:

1. **Avløpet fra Trolldalsvatn med nedbørsfelt 17,5 km² overføres til Nedre Fagervollvatn.**
2. **Avløpet fra vatn på kote 759 i Helgåa med nedbørsfelt 8,0 km² overføres til Øvre Fagervollvatn.**

Disse reguleringer [i pkt. a, om regulering av vannstanden i de berørte vann] og overføringer vil bli gjennomført og utnyttet overensstemmende med bestemmelsene i Manøvreringsreglementet fastsatt ved kgl. res. av 12. september 1969 og utnyttet i forbindelse med driften av Sjona kraftverk.

§ 2.

Ved skjønnen erverves:

1. **Nødvendige rettigheter for gjennomføring av de i § 1 omhandlede reguleringer og overføringer.**
2. **Fallrettighetene i Holmelva fra Holmvatn og ned til sjøen. Disse rettigheter avstås i henhold til inngåtte avtaler, og skjønnen fremmes i henhold til skjønnsloven § 4."**

(58) Heller ikke her tales det om erverv av fallrettigheter mellom 759-vatn og Nedre Fagervollvatn/Holmvatn. Tvert om omtales fallrettighetene i Holmelva mellom Holmvatn og sjøen, mens det for øvrig bare er tale om "[n]ødvendige rettigheter for gjennomføring av de i § 1 omhandlede reguleringer og overføringer" – altså overføringer for drift av Sjona kraftverk.

(59) Jeg kan så langt ikke se at uttalelsene i søknaden og skjønnen om fallet mellom utløpet av overføringstunnelen fra 759-vatn og Nedre Fagervollvatn/Holmvatn gir noe grunnlag for å anse HelgelandsKraft som innehaver av retten til kraftproduksjon i dette fallet.

(60) HelgelandsKraft har imidlertid fremholdt at bildet blir et annet om man også trekker inn skjønnets behandling av fallrettighetene i tilknytning til det som ble Fagervollan I. Dette kraftverket var heller ikke omfattet av planen, men bare nevnt som en annen utbyggingsmulighet på lik linje med fallet fra 759-vatn. Likevel ble det utmålt erstatning i tilknytning til denne fremtidige utbyggingen ved skjønnen i 1972. For vannet som ble overført fra Trolldalsvatn, ble det ytet erstatning for "fallrettighetene" til falleierne i Trolldalsvassdraget basert på en separat utbygging av dette vassdraget, mens det ikke ble ytet noe vederlag til staten som grunneier i det området der overføringen skapte et nytt fall fra Trolldalsvatn ned mot Nedre Fagervollvatn/Holmvatn. Dette skjedde heller ikke i forbindelse med byggingen av Fagervollan I på slutten av 1980-tallet. Derimot ble det ytet vederlag for fallrettighetene i det allerede eksisterende vassdraget mellom Isvatn og Nedre Fagervollvatn/Holmvatn.

- (61) Av dette vil HelgelandsKraft utlede at staten den gang må ha hatt det syn at fallrettighetene mellom Trolldalsvatn og Nedre Fagervollvatn/Holmvatn ble ervervet ved at falleierne i Trolldalsvassdraget, som vannet ble overført fra, fikk erstatning for sine "fallrettigheter". Dette taler etter HelgelandsKrafts syn for å anse også fallrettighetene fra 759-vatn mot Nedre Fagervollvatn/Holmvatn for å ha kommet på HelgelandsKraft hånd som et "særlig rettsforhold": Staten forholdt seg også her passiv med hensyn til det nye fallet som ble skapt på statens grunn selv om det ble utbetalt erstatning til rettighetshaverne i det vassdraget som vannet ble overført fra, nemlig Helgåvassdraget.
- (62) Jeg kan imidlertid ikke se det slik. Utbyggingsmuligheten som oppstod ved overføring av Trolldalsvassdraget, er uttrykkelig omtalt i skjønnsforutsetningene § 9. Det heter om dette:
- "Retten tar denne mulige fordel i betraktning, og det legges til grunn at denne utnyttelsen av de overførte fall da senere kan gjennomføres uten at det foretas noe nytt oppgjør med de berørte saksøkte i Trolldalsvassdraget."**
- (63) Tilsvarende fremgår det om Isvatn at partene var enige om å få fastsatt erstatning allerede da.
- (64) Vi vet ikke hva som var grunnlaget for § 9 og for at staten den gang ikke krevde vederlag for utnyttelsen av fallet som ble skapt mellom Trolldalsvatn og Nedre Fagervollvatn/Holmvatn. Det kan heller ikke være avgjørende. Noen tilsvarende forutsetninger som for Trollsdalsvatn finnes ikke i skjønnet for 759-vatn. Jeg kan da ikke se at man kan utlede noe om rettsforholdene i fallet fra 759-vatn av statens unnlattelse av å ta opp fallrettighetene her i tilknytning til erstatningene som ble ytet til rettighetshaverne i Helgåvassdraget. HelgelandsKraft har satt spørsmålsteget ved rettsgrunnlaget for § 9 i skjønnsforutsetningene. Etter mitt syn kan eventuelle mangler i så måte ikke ha noen betydning for hvilke rettsforhold som foreligger i fallet fra 759-vatn.
- (65) Endelig viser jeg til lagmannsrettens oppsummering av bevisførselen på dette punkt:
- "Bevisførselen for lagmannsretten gir ingen holdepunkter for, og det er heller ikke anført at Statskog SF på noe tidspunkt har opptrådt på en måte som innebærer eller kunne oppfattes å innebære avståelse av rettigheter til utnyttelse av vannfallet over fallstrekningen som tilligger selskapet i egenskap av eier av grunnen. Bevisførselen gir heller ikke holdepunkter for at Helgelandskraft AS betinget seg, eller mente å betinge seg andre rettigheter enn rett til fremføring av vannet fra Sjuniofemtivatn til Holmvatn. Spørsmålet om rett til å utnytte vannet i fallstrekningen over reguleringsmagasinet i Holmvatn/Nedre Fagervollvatn synes i det hele tatt ikke å ha vært berørt mellom partene, således verken i erstatningsskjønnet i anledning Sjona kraftverk eller i andre sammenhenger. Spørsmålet kom først opp etter at planene om bygging av Fagervoll II og III ble kjent."**
- (66) Som nevnt har HelgelandsKraft anført at det ikke er det enkelte av de momenter som jeg nå har gjennomgått, som hver for seg danner grunnlag for deres krav om å være falleier – det er momentene til sammen som gjør det ut fra en helhetsvurdering. Jeg minner her om det jeg allerede har sagt om at vannressursloven § 13 ikke etablerer noe særskilt rettsgrunnlag for råderett over vassdrag, men må anses som en generell henvisning til de rettsgrunnlag som ellers finnes i vår rettsorden. Jeg kan ikke se at de momentene som har vært anført, til sammen kan begrunne en fallrett for HelgelandsKraft. Jeg viser her til de

begrunnelsene jeg har gitt. Disse begrunnelsene innebærer etter mitt syn at momentene ikke står sterkere samlet enn hver for seg.

- (67) Anken har etter dette ikke ført frem. Ankemotparten har krevd sakskostnader for Høyesterett erstattet med 556 875 kroner. Jeg er enig i lagmannsrettens sakskostnadsavgjørelse, og i samsvar med hovedregelen i tvisteloven § 20-2 – jf. tvisteloven § 20-1 tredje ledd for så vidt gjelder partshjelperens ansvar – finner jeg at ankemotparten også må tilkjennes sakskostnader for Høyesterett. Oppgaven legges til grunn.
- (68) Jeg stemmer for denne

D O M :

1. Anken forkastes.
2. I sakskostnader for Høyesterett betaler HelgelandsKraft AS og Energi Norge én for begge og begge for én til Statskog SF 556 875 – femhundreogfemtisekstusenåttehundreogsyttifem – kroner innen 2 – to – uker fra forkynnelsen av denne dom.

- (69) Dommer **Falkanger:** Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende.
- (70) Dommer **Stabel:** Likeså.
- (71) Dommer **Indreberg:** Likeså.
- (72) Dommer **Gjølstad:** Likeså.
- (73) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

D O M :

1. Anken forkastes.
2. I sakskostnader for Høyesterett betaler HelgelandsKraft AS og Energi Norge én for begge og begge for én til Statskog SF 556 875 – femhundreogfemtisekstusenåttehundreogsyttifem – kroner innen 2 – to – uker fra forkynnelsen av denne dom.

Riktig utskrift bekreftes: